ASES

V. INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

MARCH 17-19, 2023

ANKARA, TURKIYE

EDITOR: ASSIST. PROF. AHMET KURTOGLU

COPYRIGHT © 2023

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION

PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED . NO PART OF THIS PUBLICATION MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN PERMISSION OF THE PUB LISHER, EXCEPT IN THE CASE OF BRIEF QUOTATI ONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERM ITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2023©

LICANCE KEY: 2022/ 63715

26.03.2023

ISBN: 978-605-72042-8-8

CONGRESS ID

CONFERENCE TITLE

ASES V. INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

MARCH 17-19, 2023

ANKARA, TURKIYE

ORGANIZATION

ASES (ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES)

LANGUAGES

Turkish, English, Arabic, Russian

THE BASIC VALUES THAT SUSTAIN THE FAMILY IN THE CONTEXT OF THE 21ST VERSE OF SURAT RUM

RÛM SURESİ 21. AYETİ BAĞLAMINDA AİLE'Yİ AYAKTA TUTAN TEMEL DEĞERLER

Faruk GÖRGÜLÜ[1]

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, ORCID: 0000.0002-1826-2426

Özet

İnsanlığın var oluşundan bugüne değin toplumun temelini oluşturan en köklü kurum hiç şüphesiz ailedir. Zira topluma sağlıklı nesiller yetiştirilmesinde, değerlerimizin yeni kuşaklara aktarılmasında, onların içinde yaşadıkları topluma faydalı, üretken ve çalışkan bir birey olarak yetiştirilmesinde ailenin katkısı asla inkâr edilemez. Aile temelleri sarsılmış olan bir toplumun, büyük kayıplar yaşayacağı ve bu durumun toplumları sarsacağı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı ailelerden meydana gelir.

Birey için hayatta sahip olunabilecek en kıymetli hazine iyi bir aileye sahip olmaktır. Çünkü sevinç, mutluluk ve hüznü paylaşmanın, birlikte huzur ve güven içinde yaşamanın, her türlü güç ve zorluklara birlikte göğüs germenin adıdır aile. Aile nimet olduğu kadar, aynı zamanda kişi için bir imtihan vesilesidir. Bu değeri güçlendirip diri tutmak da tüketip yok etmek de aileyi oluşturan bireylere bağlıdır.

Diğer taraftan aile, yalnızca insan neslinin devamını ve kişilerin himayesini gaye edinen bir kurum değildir. Bunun yanında kimlik ve kişiliği oluşturan değerler de nesilden nesile aile yoluyla aktarılmaktadır. Aileyi meydana getiren tüm bireylerin dünyayı imar edip orayı yaşanılabilir bir hale getirme gibi bir vazifeleri de vardır. Aile fertlerin kendi aralarında meydana getirecekleri sağlam ilişki ve dayanışma ruhu onu güçlü kılarken, aksi bir durum onun zayıflamasına neden olacaktır. Çünkü aile temelleri zayıflamış olan bit toplum, büyük kayıplar yaşamanın yanında çöküş sürecine doğru hızla ilerleyecektir.

Günümüzde küresel boyutta yaşanan pek çok etkenin yanında özellikle aileyi ayakta tutan değerlerin giderek zayıflaması, aile bağlarının çözülmesine, zayıflamasına ve hatta dağılmasına kısaca boşanmalara sebep olmaktadır. Bu nedenle insanlık tarihiyle yaşıt olan bu kurumunun güçlenmesine, Kur'an ve Sünnetin ortaya koyduğu temel değerler ekseninde inşa edilmesine büyük ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Rûm Suresi 21. ayetten hareketle aileyi ayakta tutan temel değerler ele alınacak ve bunların aile içi ilişkilerin gelişmesine ve güçlenmesine katkısı irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Aile, Rûm Suresi, Değer, Rahmet, Merhamet.

Abstract

The family is undoubtedly the most rooted institution that has formed the basis of society since the existence of humanity. Because the contribution of the family in raising healthy generations for the society, transferring our values to new generations, and raising them as productive, hardworking individuals who are beneficial to the society they live in cannot be denied. It is a

known fact that a society whose family foundations have been shaken will experience great losses and this situation will shake the societies. Therefore, a healthy society consists only of healthy families.

The most precious treasure that an individual can have in life is to have a good family. Because family is the name of sharing joy, happiness and sadness, living together in peace and security, and facing all kinds of strengths and difficulties together. Family is a blessing as well as a test for the individual. Reinforcing this value, keeping it alive and consuming it and destroying it depend on the individuals who make up the family.

On the other hand, the family is not an institution that aims only the continuation of the human generation and the protection of individuals. In addition, the values that make up identity and personality are transferred from generation to generation through the family. All individuals who make up the family have a duty to reconstruct the world and make it livable. While the strong relationship and spirit of solidarity that family members will create among themselves will make him strong, otherwise it will weaken him. Because the society, whose family foundations have weakened, will rapidly progress towards the collapse process besides experiencing great losses.

In addition to many factors that are experienced on a global scale today, the weakening of the values that keep the family alive, in short, causes the dissolution, weakening and even disintegration of family ties, in short, divorces. For this reason, there is a great need for this institution, which is as old as the history of humanity, to be strengthened and to be built on the axis of the basic values revealed by the Qur'an and Sunnah. In this study, based on the 21st verse of Surah Rum, the basic values that sustain the family will be discussed and their contribution to the development and strengthening of family relations will be examined.

Keywords: The Qur'an, Family, Surah Rum, Value, Mercy

1. GİRİŞ

Aile toplumun en temel birimi olup, insanlık tarihiyle yaşıt olan bir kurumdur. Sosyal yapının çekirdeği olan bu kurum, tarihin her döneminde toplum nezdindeki değerini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Bununla birlikte aile, toplumsal değişikliklere paralel olarak hem yapısı hem mahiyeti hem de etkisi bakımından büyük dönüşümler geçirmiştir. Ancak bu durum onun önemini ve işlevini kaybettirmemiştir.

İslam'da aile, bütünüyle dinî bir kurum olmasa da yine de bu birliğe büyük değer verilmiş ve insanların evlenip yuva kurmaları ayet (bk. Nahl 16/72; Nûr 24/32) ve hadislerle (İbn Mâce, "Nikâḥ", 1) teşvik edilmiştir. Çünkü aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dinen günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıtadır (Aydın, 1989: 2/199). Kişinin dinine uygun sosyal bir yaşam sürdürmesinin ilk temelleri ailede atılır. Bu bağlamda İslam'ın ilkelerinin insan hayatında doğru bir biçimde uygulanabilmesinin ilk yolu aileden geçmektedir. Bu nedenledir ki insanın doğal ve manevî gelişimi açısından en uygun çevrenin öncelikle aile ortamı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca dinî ve ahlâkî değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında toplumsal yapıların en vazgeçilmez kurumu ailedir.

Aile, muhabbet ve kaynaşmanın bizzat yaşandığı aynı zamanda temel insanî ve ahlâkî değerlerin öğrenildiği bir okuldur. Eşlerin biyolojik ihtiyaçlarının yanında sevgi, bağlanma, güvenme, korunma ve psikolojik destek gibi duygusal ve fizyolojik ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılandığı yer ailedir. Çocukların yetiştirilip hayata hazırlanmasında ailenin yerini alacak daha sağlıklı bir başka kurum yoktur. Zira onların, toplumun inanç ve değerlerine, kültür ve

geleneklerine uyumlu bir birey olarak yetişmesi öncelikle aile çevresinde sağlanır. Bunun yanında aile, çocuğun hem bedensel hem de manevî ihtiyaçlarını karşılayarak güven ortamı oluşturur ve onun sağlıklı büyümesini güvence altına alır. Dolayısıyla kişiliğin ideal bir biçimde geliştiği yer huzurlu bir aile ortamıdır. Bütün bu sebeplerden ötürü İslâm, toplumsal hayatın vazgeçilmez birimi olan aileye büyük bir değer atfetmiş, Kur'an'ın ve sünnetin ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde karşılıklı sevgi, saygı ve sadakat esasına dayanan, hak ve sorumlulukların bilincinde olunan mutlu bir aile yuvasının kurulmasını hedeflemiştir (Rûm 30/21).

Kur'an, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'i (Enbiyâ 21/107) tüm insanlığa ideal bir örnek olarak takdim eder (Ahzab 33/21). Dolayısıyla onun başta eşleri olmak üzere, ailenin tüm bireylerine karşı şefkatli ve merhametli tutumu, kötü söz ve şiddetten uzak duruşu, her konuda onlara yardımcı olması, istişarede bulunması, aile mahremiyetine özen göstermesi, çocuklarına ve torunlarına karşı sevgi ve muhabbetle muamelesi, ideal bir aile oluşturma konusunda, müminler için model alınması gereken en somut ve en güzel örnektir.

Günümüzde pek çok faktörün etkisiyle ailenin giderek yıpranma ve çözülme süreci ile karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Aileyi ayakta tutan değerlerin giderek zayıflaması ya da yitirilmesi ailedeki huzur ve mutluluk ortamının zarar görmesine ve neticede kurulan yuvaların dağılmasına ve boşanmalara neden olmaktadır. Aile birlikteliğinin kalıcı olması, huzur ve mutluluk getirmesi ancak aile içinde her bir ferdin sevgi ve saygı görmesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarından hareketle aileyi ayakta tutan ve onun sağlıklı bir zeminde devamını sağlayan değerleri yeniden ikame edilmesine ihtiyaç vardır. Bu düşünceden hareketle yapmış olduğumuz bu çalışmada önce Kur'an'da aile üzerinde durulacak daha sonra Rum Suresi 21. ayet bağlamında aileyi ayakta tutan değerler ele alınacaktır.

2. KUR'ÂN-I KERÎM'DE AİLE

Kur'ân-ı Kerîm, insanlık serüveninin bir aile ile başladığını haber verir. Nitekim "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının...*" (Nisa 4/1) ayetinin ifadesine göre ilk insan Hz. Âdem'le birlikte eşi Hz. Havva da yaratılmış, cennetten dünyaya uzanan hayat yolculuğunda aile sorumluluğunu her ikisi birlikte üstlenmişlerdir (Bakara 2/35; A'raf 7/19). Dolayısıyla insanlık ailesinin kurucuları olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva ile birlikte toplumsal hayatın temelleri de atılmıştır. Bundan hareketle ailenin fıtri bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle erkek ve kadının birbirlerine ilgisi, hem neslin devamını hem de toplumsal kaynaşmayı sağlayan bir yaratılış gerçeğidir. Hz. Peygamber de sâliha bir eşi, insanın sahip olabileceği en kıymetli hazine olduğunu belirterek (Müslim, "Radâ'", 64; Nesâî, "Nikâh", 15), bu fıtrî ilgiye işaret etmiştir.

Sağlıklı bir aile kurmak, hayatı sıcak ve huzurlu bir ortamda sürdürmek insan için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Çünkü özü itibariyle tek başına yaşayamayan insan, aile ortamının sıcaklığında terbiye edilmekte, hemcinsleriyle iletişim kurabilmekte ve kişilik kazanmaktadır. Halk arasında sıklıkla kullanılan "*Aile terbiyesi", "aile görgüsü", "aile şerefi"* gibi deyimler, hep ailenin bu işlevinin bir ifadesidir (Yaman, 2015: 15). İnsanlık tarihiyle yaşıt olan bu kurum, Allah'ın ayetlerinden biri olarak nitelendirilir (Rûm 30/21). Ayetin, Yüce Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren, O'na götüren bir alamet ve belge anlamına geldiği (Yavuz ve Çetin, 1991: 242-243)) dikkate alındığında, ailenin de bir ayet gibi saygıyla ele alınması, üzerinde hikmet ve derinlikle düşünülerek okunması ve özenle korunması gereken bir kurum olduğu anlaşılır. Böylesine kadim ve köklü bir müessese olan aile, kuruluşundan beri değerini muhafaza etmiş ve tarihin her döneminde toplum için vazgeçilmez bir kurum olmuştur. İnsanlık bu güzide kurum sayesinde gelişip çoğalmıştır.

Hz. Âdem ve ailesi vasıtasıyla milyarlarca sayıya ulaşan insanlar topluluğu aslında kökleri aynı olan büyük bir aileden ibarettir. Bu tespiti Hucurât suresinde yer alan "*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık…*" (Hucurât 49/13) ayetiyle temellendirmek mümkündür. Tüm insanlığı tek bir kaynaktan meydana getiren Allah Teâla, aynı ayette insanoğlunun farklı ırklara ve kabilelere ayrılmasının temel sebebini de açıklamaktadır. Ayetin ifadesine göre bu bölünme ayrılık ya da düşmanlık için değil, farklı kimliklerle tanınıp tanışmaları içindir (Karaman vd.: 2017: 5/97-98). Bu ayette insanlık ailesi çatısı altında toplanan aile, aynı surenin bir başka ayetinde "*Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin…*" (Hucurât 49/10) ifadesiyle daha özel anlamda İslam ailesi çatısı altında kayıtlanır. Cahiliye devrinde Araplar arasında var olan, kan bağı ile kurulan asabiyet anlayışı, din bağı ile kurulan bir muhabbet ilişkisine taşınmıştır (Port, 2019: 36).

"Aile", Arapça bir kelime olup hem "a-v-l" hem de "a-y-l" kökünden türediği şeklinde görüşler vardır. A-v-l kökünden (el-'avl), haktan ayrılmak, haksızlık etmek, terazinin eksik ya da fazla tartması, bir işin büyüyüp karışık ve zor hale gelmesi, miras paylaşımında payın paydadan büyük olması anlamlarına geldiği gibi, "bir kişinin bakımından sorumlu olduğu kimselerin sayı itibariyle çok olması, evlat ve ayâlin (eşin) ihtiyaç ve nafakalarını görüp gözetmek manasına da gelir (İbn Manzur, 1414: 11/48-482, 484, 488, 489; Asım Efendi, 2014: 5/4664). Söz konusu kavram a-y-l kökünden ise fakir ve muhtaç olmak manasına gelir. Ayrıca ('ayle), fakirlik ve yoksulluk; bir kişinin bir şeyi yapmaktan âciz olması, bir kimsenin nafaka ve ihtiyaçlarını sağlama manalarında kullanılır. Âil ise fakir ve muhtaç demektir (İbn Manzûr, 1414: 488-489). Kadın ve erkek birbirlerine hem maddi hem de manevi olarak ihtiyaç duydukları için bir araya gelir. Kelime bu anlamıyla birbirlerine ihtiyaç duyan erkek ve kadının, eş ve aile olarak birbiriyle kaynaşıp bütünleşerek zenginleşeceği çağrışımını da içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla aile olmak anne, baba, eşler ve çocuklarıyla bir bütün halinde çoğalarak zenginleşmek demektir. Aile ile sadece kalıtımsal özellikler değil bunun yanında kimlik ve kişiliği oluşturan değerler de nesilden nesile aile yoluyla tevarüs etmektedir.

Aile sözcüğü, köken itibariyle Arapça olmakla birlikte, bugün yaygın olarak kullanıldığı anlam itibariyle Türkçe olduğu ve mevcut içeriğini Türkçe'de kazandığı söylenebilir (Apaydın, 2007: 137). Kur'an-ı Kerim'de aileyi ve aile bireylerini anlatan pek çok kavram bulunur. Bunlar içinde doğrudan aileyi ifade eden üç temel kavram "ehl", "âl" ve "zevc-ezvac" kelimeleridir. "Âl" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de 23 kez geçmekte olup (Abdülbaki, 1364: 95-97), şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği çeşitli terkiplerde (Âl-i Fir'avn, Âl-i İmrân, Âl-i Ya'kûb gibi) bu şahısların hânedanı, ailesi, kavmi ve taraftarları manalarını ifade eder. (Örnek olarak bk. Bakara 2/248; Âl-i İmran 3/33; Nisa, 4/54; Yusuf 12/6; Hicr 15/59, 61) Bunun yanında söz konusu kelime birbirlerine akrabalık dolayısıyla yakın olan kişileri belirtmek üzere kullanılmıştır (Araf 7/83). Ehl kelimesi ise, Kur'an'da 127 yerde geçmekte olup (Abdülbâkî, 1364: 95-97) çoğunlukla kan bağına dayanan bir yakınlığı (Nisa, 4/25, 35, 92; Maide 5/89; Hud 11/40, 45, 46, 81; Yusuf 12/65, 93; Hicr 15/65; Meryem, 19/16, 55) ifade etmek için kullanılır.

Kur'an'da aileyi oluşturan eş ve eşler için kullanılan "zevc" ve "ezvâc" kelimesi de üzerinde durulması gereken önemli bir kavramdır. Söz konusu kelime Kur'an-ı Kerim'de 68 yerde zikredilmiş, 55 yerde doğrudan aile bireylerini anlatan eş anlamında kullanılmıştır. (bk. Âl-i İmran 3/15; Nisâ 4/20; Ra'd 13/23; Fâtır 35/11; Fâtır 35/11; Mü'min 40/8). "İki eşi, erkeği ve dişiyi yaratan" (Necm 53/45) Allah Teâlâ, varlığın çift bir şekilde var edilmiş olmasının üzerinde tefekkür edilip ibret alınmasını ister (Zâriyât 51/49).

"Zevc" kelimesi cinsiyet gözetilmeksizin hem eril hem de dişi varlıklar için kullanılabilen bir kavram olup, iki eşten her biri, çiftin teki anlamındadır. Ayrıca ayakkabı, terlik ve mest gibi çift

giyeceklerin her bir tekine de zevc denilir (İsfahânî, 1992: 220). Buna örnek olarak "zevcâ niâlin" yani bir çift ayakkabının iki teki tabiri verilmiştir (İbn Manzûr, 1414: 7/75; İbn Fâris, 1979: 3/35). Böyle olunca sağ veyahut sol tek olmaksızın diğeri eksik olacaktır. Ya da sol tek sağ ayağa, sağ tek sol ayağa giyilemez. Ayakkabı metaforu bünyesinde önemli anlamları barındırmaktadır. Karı-koca için kullanılan zevcân/zevceyn tabiri de bir çift (iki eş) anlamına gelir. Dolayısıyla "eş olmak" kadın ve erkeğin farklı rolleriyle bütünleşmek suretiyle birbirini tamamlayan bir bütünün iki eş parçası olmaktır. (Köse, 2010: 126) Bu yönüyle eş, "her şeyi birlikte görme" kategorisini oluşturur. Zira insan gerçekliği, erkek ve kadın olarak iki farklı ama birbirlerini tamamlayan boyutta yaratılmış olup, din ve dünya hayatı bu iki boyutu birlikte düşünmeksizin anlaşılamaz. Dolayısıyla eş, insan için bir var olma ve düşünme tarzıdır. Kadın veya erkeğin kendine eş seçimi ise, ruhunun derinliklerinde var olan bu düşünme tarzının pratiğe dökülerek görünür kılınmasıdır. (Martı, 2010: 39)

"*Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun*" (Bakara 2/35) hitabından da anlaşıldığı üzere, "eş olmak", insanın daha dünya hayatına adım atmadan önce edindiği bir roldür (Tâhâ, 20/117). O günden kıyamete dek uzanan bir süreçte, *"kendisiyle huzur bulması için" (*A'râf 7/189; Rûm 30/21) yaratılan eşiyle yeryüzü imtihanının paylaşacak, dahası ahiret âleminde de eşiyle birlikte ya *"gölgeliklerdeki tahtlarda"* mükâfatlandırılacak (Yâsîn 36/56; Zuhruf 43/70) ya da *"cehennemde"* ceza görecektir (Sâffât, 37/22-24). Dolayısıyla "eşe sahip olmak" ya da bir başkasına "eşlik etmek", insanın vazgeçilmezlerinden olup, böyle bir sıfatla edindiği konum, sağladığı kazanım ve üstlendiği sorumluluk onu tüm varlıklardan ayrıcalıklı kılacak kadar değerlidir (Martı, 2010: 39). Hz. Peygamber de kadınla erkeğin bir bütünün iki eşit yarısı olduklarını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 94; Tirmizî, "Tahâret", 82; Dârimî, "Vudû'", 76). Ailede "biz olma" bilincinin gerçekleştirilmesinin bu bağlamda anlaşılması uygun olur. "Biz olma" eşin kendi kimliğini ve özelliklerini koruyarak diğer eşle bütünleşebilmesi ve birbirini tamamlayabilmesidir.

Nikâhla başlayan beraberliğin eşlere kazandırdığı huzurlu ortamın devam ettirilmesi ailenin kurulması kadar önemlidir. Bu çerçevede aile kurmak kadar bunu sürdürebilmek de önemlidir. Kur'ân-ı Kerîm'de Rûm suresi 21. ayette ailenin meveddet/sevgi ve rahmet gibi iki önemli ve hayati duygunun üzerine inşa edildiği belirtilmiştir. Bu ayet erkek ve kadının aynı özden, aynı insanlık mayasından yaratıldığını hatırlatmak suretiyle, eşler arası ilişkinin sevgi ve merhamete dayanması durumunda getirisinin huzur ve mutluluk olacağına dikkat çekmektedir. Şimdi bu iki önemli kavramı kısaca izah etmeye çalışalım.

1. Meveddet/Sevgi

Kur'an'ın anahtar kavramlarından biri olan meveddet; bir şeye karşı duyulan sevgi, muhabbet, ünsiyet ve saygı gibi anlamlara gelen "vüd" kavramından türetilmiş bir isimdir. (Cevherî, 1998: 1/461; İsfahânî, 1992: 860) Allah Teâla'nın "çok seven" ve "çok sevilen" manasına gelen "Vedûd" ismiyle aynı köktedir. Kur'ân-ı Kerim, toplumun temel kurumu olan ailede huzurun oluşması için onun merkezine meveddet ve rahmet gibi iki temel kavramı yerleştirmiş ve ilişkilerin bu zeminde yürütülmesini istemiştir. Nitekim ilgili ayette bu husus şu şekilde ifade edilmiştir: "*Yine sizin içinizden kendileriyle huzur bulasınız diye kendi türünüzden eşler yaratması, aranıza sevgi ve merhameti yerleştirmesi de O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda düşünecek bir topluluk için alınacak dersler vardır."* (Karaman vd. 2017: Rûm 30/21). Allah'ın, insanı iki farklı cinsten yaratıp aile kurmaları için aralarına bir anlamda manevi çimento olarak değerlendirebileceğimiz sevgiyi yerleştirmesi, meveddet denen kavramın işlevini göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu çerçevede sevgi ailenin yapı taşlarından biridir. Zira eşler arasındaki ilişkinin sevgi ve merhamet ortak paydasında, karşılıklı saygı ve anlayış çerçevesinde sürdürülmesi, mutlu ve huzurlu bir beraberliğin ilk şartlarındandır.

Eşler arasındaki ilişki ne karşılıklı rekabet, ne de birbirine üstünlük kurma yarışıdır. Olması gereken, birbirinin şahsiyetini değer kaybına uğratmadan "biz olma" bilincini yaşama geçirebilmektir. Muhabbet ve sevgi, Allah'ın gönüllerde var ettiği eşsiz bir duygu ve ilahi bir armağandır. Farklı ortamlarda yetişmiş ve birbirlerine yabancı olan iki kişinin evlilik yaparak bir araya getiren ve birbirinin en yakını kılan, bu duygunun mucizevi gücüdür (Görgülü, 2022: 340-341). Bu duygu bir taraftan insan hayatını olumlu yönde etkilerken diğer taraftan kişiye değer katar. Bu da eşlerin birbirine güvenini, sadakatini, bağlılığını oluşturur. Sadakat, sevgi ve samimiyette gönüllerin, vicdanların birleşmesine denir. Milyonlarca insanın kendi hayatlarında yaşadığı bu sevgi ve merhamet, ne insan vücudunu oluşturan yapısal elementlere bağlanabilir, ne de bunların ortaya çıkışı bir laboratuvar ortamında incelenebilir. Bu ancak hikmet sahibi Yüce Allah'ın belirli bir gaye ve amaç için iki duyguyu insanın gönlüne yerleştirmesiyle izah edilebilir (Mevdûdî, 1991: 4/294). Ayrıca meveddet; sadece eşler arasında değil tüm insanları kapsayacak şekilde bir kaynaşma ve birlik meydana getiren bir "sevgi bağı" demektir. Öte yandan evliliği sıradan bir birliktelik ya da zoraki bir katlanmanın ötesine taşıyan ve farklı kılan bu duygudur. Böyle bir ilişkinin hâkim olduğu evlilik, bu beraberliği ölümsüz kılar. Eşler ve diğer aile bireyleri vefat etse de dahi onlara karşı duyulan sevgi ve sevgiyle hayat verdikleri huzuru yuvaları devam eder. Kur'an-ı Kerim'de sözü edilen İbrahim ve İmran aileleri (bkz. Bakara, 2/127-140; Âl-i İmrân 35/37) bunun en güzel ve canlı örneğini oluşturur.

İnsan hayatında önemli bir değer olan sevgi, ortaya çıkıp güçlenmek için uygun zeminlere ihtiyaç duyar. Aile pek çok işlevi yanında sevginin görünür olduğu, güçlendirildiği ve paylaşıldığı en güzel bir ortamdır. Çocuğunu kucağına oturtup bağrına basan ve bu şekilde ona olan muhabbetini yavrusuna aktaran anne bu davranışıyla ona sevmenin ve sevilmenin vazgeçilemez bir ihtiyaç olduğunu da hissettirir. Annenin bu eylemi bireyde yaratılışında var olan duyguları harekete geçirir. Çocuk¸ yemekte¸ içmekten¸ oyun oynamaktan nasıl mutlu olup seviniyorsa sevildiğini bilmekten de mutlu olur. Sıcak aile ortamında sevgiyle tanışan çocuk bu güzel duyguyu öğrenme yolunda önemli bir adım atmıştır. Pek çok güzel duyguyla birlikte sevgiyi de aile bireylerini gözlemleyerek ve onları taklit ederek öğrenir ve davranışa dönüştürür.

Ailede içi ilişiklerde meveddet ve merhamet belirleyici olduğunda bu hem ailenin diğer bireylerine yansıyacak hem de en yakın çevreden başlayarak dalga dalga topluma yayılacaktır. Ayrıca bu durum bir hayat tarzına dönüştüğünde, ilişkilere ibadet boyutu da kazandıracaktır. (Müslim, "Zekât", 3, "Vesâyâ", 9; Ebû Dâvûd, "Tatavvu'", 12; İbn Hanbel, 1995: 4/131, 132, 179; 5/154, 167, 178). Öte yandan eşler arasındaki sevgi bağı kuvvetlendikçe toplum ve aile arasındaki ilişkinin gelişimi, yükselmesi, refahı da hemen akabinde gelecektir. Çünkü toplumun özü hükmünde olan ailenin, sevgi ve saygı merkezli bir iletişimi sağlayabilmesi toplumsal düzen ve huzurun sürdürülebilmesinde doğrudan etkili olmaktadır (Yolcu, 2022: 63). Aile yuvalarını yaşanabilir ve daimi kılan asıl unsur içinde huzur ve sükûnun var olmasıdır. Sağlıksız bir kalbin tüm bedeni olumsuz anlamda etkileyeceği gibi, aralarında huzurun bulunmadığı eşler/aileler de hem kendileri, hem yakın çevreleri ve hem de toplum için birer sıkıntı ve problem kaynağı oluşturacaktır.

Hz. Peygamber'in uzun yıllar mutlu bir evlilik sürdüğü ve İslam'a davetin en zorlu günlerinde her türlü zorluğu birlikte göğüslediği ilk eşi Hz. Hatice validemizin vefatından sonra onun dost ve akrabalarına gösterdiği yakın ilgi (Müslim, "Fedâilu's-sahâbe", 12), sevgili ölse bile sevginin ölümsüz olduğunun ve vefanın en güzel ifadelerinden biridir.

Birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getiren, birbirlerine sevgilerini ifade eden bireylerden oluşan aile mutluluk ve huzur kaynağıdır. Çünkü insanlar sevildiklerini bilmek isterler. Bu bağlamda aile bireyleri arasında iletişimde önemli olan "sevgi dili"ni konuşabilmektir. Bu dil

ile karşı tarafa mesaj aktarılırken duruma göre lisan, el, göz ve yüz gibi pek çok unsur devreye girecek, böylece sevgi dilinin tüm lehçeleri kullanılmış olacaktır. Eşler birbirinin birincil sevgi dilini keşfedip konuşmayı öğrendiğinde uzun ömürlü ve sevgi dolu bir evliliğin anahtarını keşfetmiş olacaklardır (Chapman, 200: 17). Sevgimizi başta eşimiz olmak üzere çocuklarımıza, anne-babamıza ve tüm yakınlarımıza onların duymayı ya da görmeyi istediği bir şekilde yansıtabilmek ayrı bir incelik ve sanattır. Ancak sevgilerini yeterince gösteremeyen, tüm çabasına rağmen bu hususta başarılı olamayan pek çok kişi vardır. Bu durumun sebeplerinden biri insanların sevgilerini farklı yollarla göstermesi ve bu ifade biçiminin karşıdaki bireyin beklentisiyle örtüşmemesidir. (Görgülü, 2022: 340)

Sevgi "canı cana değdirecek" bir iletişim dilidir. Diğer bir tabirle "kalp kalbe iletişim"dir. Kur'an'da kendilerinden bahsedilen tüm peygamberler ve özellikle Hz. Peygamber bu dili kullanabilmenin en güzel numunelerini sunmuştur (Buhari, "Cenaiz", 10; Tirmizi, "Menakıb", 63).

Hz. Peygamber, kişinin sevdiği kimseye bunu söylemesini tavsiye etmiştir. (Ebû Dâvûd, "Edeb, 112, 113) Nitekim yoldan geçen bir şahsı sevdiğini söyleyen sahabiye Hz. Peygamber (s.a.s) "Pekiyi kendisine haber verdin mi?" diye sormuş olumsuz cevap alınca "Ona haber ver." buyurmuştur (Ebû Dâvud, "Edeb", 122). Din kardeşine sevgisini ifade etme gibi bir sorumluluğu olan Müslümanın bu prensibi öncelikle aile fertleri arasında uygulaması ve onları bu mutluluktan mahrum etmemesi gerekir. Bu bağlamda sevildiğini duymaya en çok hak sahibi olanlar, hiç şüphesiz en yakınlarımız olan aile bireyleridir. Tatlı ve gönlü hoş eden alıcı bir söz, ya da bir teşekkür ve takdir ifadesi belki de güneş misali, kalplerdeki pek çok buzların erimesini sağlayacaktır. Sözün yanısıra tebessüm ve güler yüz de sevgiyi yansıtmanın en pratik yollarındandır. Hz. Peygamber'in ifadesine göre tebessüm bir çeşit sadakadır (Tirmizî, "Birr ve Sıla", 36). O'nun sıklıkla yerine getirdiği önemli bir davranışıdır. Bu güzel sünnetin yaşatılması gereken ilk yerler evler yani aile yuvalarımız olmalıdır.

Sevgi paylaşımında üzerinde durulması gereken önemli bir beden dili de dokunmaktır. Hz. Peygamber; birbirine sevgiyle bakan eşlere Allah'ın da rahmet nazarıyla bakacağını bildirmiştir (Münâvî, 2018: 2/33) Kendisi de her fırsatta eşlerine gerek sözleri gerek davranışlarıyla muhabbetini göstermiş ve bu şekilde ümmetine örnek olmuştur. Eşi Hz. Aişe'yi Hümeyra/alyanaklı diye çağırması (İbn Mâce, "Rühûn", 16), birlikte yemek yerken lokmayı onun ısırdığı yerden ısırması, suyu onun dudaklarının değdiği yerden içmesi (Müslim, "Hayz", 2; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 102) bu konudaki pek çok örnekten bir kaçıdır.

Öte yandan başta çocuklar olmak üzere ailenin tüm bireyleri sevgiyi yerinde ve zamanında yeterince yaşamaları gerekir. Zira bir çiçeğin gelişmesi için nasıl ki suya ve gübreye ihtiyaç duyuluyorsa çocuk da gelişimi ve eğitimi için sevgiye ihtiyaç duyar. Yerinde ve zamanında yeterince verilmeyen sevginin ilerleyen yıllarda verilmeye çalışılması suyun üzerine yazı yazmak gibidir. Ailedeki sevginin rolü ve yaptırım gücü sanıldığından çok daha büyük ve etkilidir. Çocukların kişiliklerinin oluşmasında sevginin çok önemli bir rolü vardır. Ancak çocuğu sevmek, sadece onu öpmek ve kucaklamak değil, onunla bütünleşmek, bazı etkinlikleri beraber yapmak ve birey olarak onun gerçeklerini anlamaya çalışmaktır. Çocuğun dünyasının tek dayanağı ve anlamı ana-baba sevgisi olduğu için çocuk, sevildiğini hissetmeden yaşayamaz. O, anne babasından özellikle kendi şahsına yönelik bir sevgi bekler. Bu sebeple beceri ve yeteneklerin sevgi sebebi olması doğru değildir. Bu çerçevede çocuğun şartsız olarak gerçekten sevildiğinin kanıtlanmasına ihtiyacı vardır. Sevgi depoları dolu ve bu ihtiyacı karşılanmış olan çocukların özgüvenleri artar ve bu da onların hayat yolunda daha sağlam adımlarla ilerlemelerine ve daha başarılı olmalarına vesile olur. (bk. Yavuzer, 1999: 34-38)

Eşler arasındaki meveddetin, yara almaması ve sağlıklı bir zeminde kesintisiz devam etmesi için, sürekli beslenmesi ve onu zedeleyecek her türlü düşünce ve eylemlerden karşılıklı olarak uzaklaşılması gerekir. Sevmek bütünleşmek, verici olmaktır. Aynı zamanda güçlü olmak ve sorumluluğunun farkında olmaktır. Bu sebeple sevgiye emek vermek ve onu yaşatabilmek için büyük bir çaba sarf etmek gerekir. (Görgülü, 2022: 342) Zira eşler arasında sevilme ihtiyacının karşılanmaması durumunda somut problemlerin ortaya çıktığı ve psikolojik rahatsızlıkların oluştuğu bilinen bir gerçektir. Eşlerin birbirlerine karşı sevgide cömert olması sağlıklı bir ilişki için çok önemlidir. Sevginin en temel şartı kişinin sevdiğini hata ve noksanıyla olduğu gibi kabul edebilmektir. Sevmek için mükemmelliği beklemek büyük yanlış olur. Bu nedenle evliliğin temel bağı olan sevginin iyi ilişkilerle birlikte yürütülmesi son derece önemlidir. Çünkü iyi ilişki sevgiyi besleyip çoğaltırken kötü ilişki sevgiyi azaltıp yok etmektedir. Ancak sevgide denge önemlidir ve taraflardan birinin verilen sevgiyi istismar etmesi aile mutluluğunu olumsuz yönde etkilemektedir. (bk. Tarhan, 2013: 55-57) Bu noktada birbirimize ve çevremize nereden ve nasıl baktığımız önem arz etmektedir. Eşler birbirine Allah'ın cemal sıfatının bir tezahürü, O'nun en değerli varlığı ve bir hediyesi olarak bakabildiğinde birbirlerinin sevilecek taraflarını görmeleri kolaylaşır. Hata ve kusur bulmak için bakarsak onu bulmakta da hiç zorlanmayız. Önemli olan iyi ve güzel görebilme kabiliyetini geliştirebilmektir. Diğer taraftan rahmet ve meveddete dayalı ilişkiler sadece eşler arasında değil bunun yanında başta anne ve babalar olmak üzere ailenin tüm bireylerine de olması gereken önemli bir değerdir. Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de merkezî bir konuma yerleştirilmiştir. (İsrâ 17/22-25) Bu çerçevede Allah Teâlâ birçok âyette kendisine kulluğun ardından anne ve-babaya iyiliği emretmiştir. (Nisâ 4/36; En'âm 6/151; İsra 17/22; Lokmân 31/13-15).

Günümüz her alanda ortaya çıkan teknolojik ve toplumsal değişimin getirdiği çok yönlü problemler, aile ortamındaki paylaşma, dayanışma ve sevgiye daha fazla ihtiyaç hissettirmektedir. Bugün bireyler arasında ortaya çıkan pek çok olumsuz davranışın en önemli nedenleri arasında sevgi yoksunluğu ve yalnızlık gelmektedir. Tüm bu sorunları aşmanın yolu sevgi, saygı ve merhamet gibi insanın ihtiyaç duyduğu duyguların aile içinde karşılanmasıyla mümkün olabilir. Sevgi ve merhamet gibi ahlaki erdemlerin hâkim olduğu aileler, mutlu ve huzurlu bireylerin yetişmesine vesile olacakları gibi, toplumsal barış ve huzura da büyük katkı sunacaklardır. Çünkü huzurlu insanlar mutlu ve güçlü aileleri, mutlu ve güçlü aileler de huzurlu ve sağlıklı bir toplumun oluşumuna zemin hazırlar. Kur'an-ı Kerim de bireysel ve toplumsal hayatın huzur ve mutluluğu için kadınla erkek arasında yaratılıştan var olan sevginin en sağlıklı şekilde aile ortamında karşılanabileceğini belirtir. Sevgi, başta aile bireyleri olmak üzere tüm insanlık için hayati bir önem taşır. Bu nedenle Allah'ın bir lütuf olarak insanların gönüllerine yerleştirdiği bu duyguyu özenle korumak ve en yakınlarımızdan başlayarak çevremize yansıtmak hem îmânî hem de insani bir sorumluluktur.

2. Rahmet ve Merhamet

Kur'ân-ı Kerîm'in en temel kavramlarından biri olan rahmet; incelik, rikkat, yumuşaklık, şefkat, merhamet gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, 14144: 6/124; İsfahânî, 1992: 347). Aynı zamanda bu kelime içten gelen bir sevgiyle, incitici bir davranış sergilemeksizin istenilenden fazlasıyla iyilik etmek anlamında ihsanda bulunmak manasına gelir (bk. İsfahânî, 1992: 235-236). Söz konusu kavram, Allah hakkında kullanıldığında yarattığı varlıklara lütuf ve ihsanda bulunması, merhamet etmesi, nimet vermesi gibi anlamlar içerir. İnsanlar açısından ise bu kelime, nezaket ve sevgiyle incitici olmadan istenilenden çok daha fazlası ile iyilik ve ihsanda bulunmak demektir. (İbn Manzûr, 1414: 6/125; el-İsfahânî, 1992:196) Kur'an, iyilik olarak yapılan eylemlerde miktarı ne olursa olsun incitici bir tutumun bulunması hâlinde onun iyilik olmaktan çıkacağını ve bunun Allah katında bir değerinin bulunmayacağını açıkça belirtir (Bakara, 2/262-264).

Bu sözcüğün türediği "ra-hi-me" fiili çeşitli türevleriyle birlikte Kur'an'da 319 yerde geçmekte, doksan iki yerde Allah'ın zatına nispet edilmektedir. Kur'an'da en çok geçen Rahmân ve Rahîm ilâhî isimleri de bu köktendir (bk. Abdulbâkî, 1364: 304-305). Merhamet kelimesinin Kur'an'da bu kadar çok yoğunlukta geçmesi, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın varlıklar üzerindeki engin rahmetinin bir tecellisi olarak değerlendirilebilir. Kur'an'ın "rahmet" ismi ile anılması (Lokmân 31/3; Yunus Sûresi 10/57) dünya ve ahiret mutluluğunun merhamet ilkesi ile elde edileceğini göstermektedir. Dolayısıyla insanın başta aile bireyleri olmak üzere akrabalarına, çevresine, tüm insanlara ve diğer canlılara karşı merhamete bulunması Allah'a olan imanının bir gereğidir. (Buladı, 2013: 94.) Bu kelime, aynı zamanda insan-âlem ilişkilerinin (insanlar arası ve diğer varlıklarla münasebetlerin) en temel omurgasını oluşturur. İnanan kimseden beklene bu ilkeyi benimseyip tüm varlıklara karşı merhametli olmaktır. Nitekim Hz. Peygamber "Siz yeryüzündekilere merhamet edin ki gökyüzündeki(ler) de size merhamet etsin." (Ebû Dâvûd, "Edeb", 58; Tirmizî, "Birr", 16) buyurmak suretiyle bu hakikati ifade etmiştir. Diğer taraftan insanlarla ve diğer varlıklarla olan münasebetlerinde merhamet ilkesini gözetmeyen kimsenin merhametle muameleye hak kazanamayacağı bildirilmektedir. (Buhârî, "Tevhîd", 2; Müslim, "Fedâil", 66) İslam toplumun en önemli kurumu olan aile için istenen de bu rahmet atmosferinin tüm ilişkilerde hâkim olmasıdır.

Kur'an'ın hemen başında yer alan besmele ve Fatiha'da (Fatiha, 1/1) Allah Teâlâ'nın "Rahman" ve "Rahîm" isimleriyle O'nun engin rahmetinin tecellisine dikkat çekilir. Allah rahmeti kendisine ilke edinmiş (En'am 6/12, 54) ve rahmeti her şeyi çepeçevre kuşatmıştır (A'râf 7/156; Mü'min 40/7). Her yönüyle inananlar için en güzel numune ve örnek olan Hz. Peygamber de insanlığa rahmet özelliği ile tanıtılmış (Enbiyâ 21/107) ve onun müminlere karşı çok şefkatli ve merhametli olduğu özellikle hatırlatılmıştır (Tevbe, 9/128).Tefsir kaynaklarında ifade edildiğine göre "raûf" ve "rahim" sıfatları sadece Hz. Peygamber için kullanılmış bir kavramdır (bk. Zemahşerî, 1997:111). Kur'an, müminlerin özellikleri arasında onların birbirleriyle ilişkilerinde rahmet esas almalarının gerekliliğine vurgu yapar (Fetih 48/29). Aynı zamanda onların birbirlerine karşı sabrı ve merhameti tavsiye ettiklerini haber verir (Beled 90/17). Müslüman günde beş vakit kıldığı sünnet ya da farz her namazın rekâtında Fatiha suresini okuyarak âlemlerin Rabbi olan Allah'ın Rahman ve rahîm sıfatını tekrarlar. Bu da söz konusu kavramların Müslüman'ın hayatında merkezî bir konumda olması gerektiğinin bir göstergesidir.

Kur'an'ın aile felsefesinin temelinde sevginin yanında aynı zamanda rahmet ilkesi de vardır (A'râf 7/189; Rûm 30/21). Çünkü evlilik ilişkilerinde muhabbetin merhamet olarak ortaya çıkması, ailede huzur ortamının oluşmasında en büyük rolü oynar. Bu kişinin sevdiğine karşı şiddet içeren eylemler yapmasına da engel olacaktır. Zira rahmetle yoğrulmuş olan bir gönül sahibi başta eşi olmak üzere ailenin diğer fertlerini incitmemek için büyük bir çaba ve gayret harcayacaktır. Rahmetle kuşatılmış bir gönül sahibi Allah'ın emaneti olan eşini, evladını değil, eşyayı dahi incitemez! (Görgülü, 2022: 343). Dolayısıyla aile ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi bu ilkenin de hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır.

Öte yandan günlük dilde kullanılan merhamette, daha çok acıma ve esirgeme anlamı yaygınlık kazanmıştır. Bu manasıyla merhamette bir hiyerarşi ve iticilik söz konusudur. Birinden sırf acıdığı için merhamet görmek kısmen rencide edici bir durumdur. Çünkü bu durum bir tarafın güçlü, diğer tarafın ise aciz bir konumda olduğunu belirtir. Bu bağlamda merhamet yalnızca Allah için anlamlıdır olup ona mazhar olmak insan için büyük bir şereftir. Oysa merhamet, aile içinde eşler arasında bu anlamı ifade etmez. Merhamet, kelime anlamında yer alan rikkat ve ihsandan oluşan iki unsuruyla ilişkilere yatay seyir kazandırarak, acıma duygusundan kaynaklanan bir ilişki düzeninden farklılaşır. Zira eşler üstün özellikleriyle birbirlerinin eksiklerini tamamlayan (Nisa 4/34), sarıp sarmalayan (Bakara 2/187) ve bütünleşerek tek bir

vücut gibi olan (Nisa 4/21) bir bütündür. Merhametin ve meveddetin yönlendirdiği ilişki, hiyerarşik ve eşitlikçi düzlemi aşarak onun çok daha ötesinde derinlikli bir ruh halini ve sıcak bir duygu iklimini ifade eden ilişkidir (Köse, 2014: 270-271).

Kur'an'ın ailenin temel direği olan ebeveyne karşı çocukların ilişkilerinde de rahmet ve ihsanın merkeze alınması bildirilmektedir (İsrâ 17, 23-25). Kur'an herhangi bir sebeple eşler arasında boşanmaların ortaya çıkması durumunda bile ihsan anlayışının egemen olmasını ister (Bakara 2/229). Dolayısıyla kadını ve erkeği gerçek manada "aile" yapan sır, merhamet ilkesinde gizlidir. Merhametin kabalık, katı yüreklilik ve sertlikten uzak durmaktan müsamahaya, kusurları örtmek ve bağışlayıcı olmaktan yumuşak bir dil ve üslup benimsemeye kadar birçok farklı tezahürleri vardır. Bu duygunun kişiye esneklik kazandırması ve strese karşı direnç vermesi sebebiyle bilhassa evliliklerde "koruyucu" etkisi vardır. Modern hayatta insanların sadece bencil değil git gide daha da öfkeli olmaya başladığı dikkate alınırsa böyle koruyucu bir ruh sağlığı elemanına ne kadar ihtiyaç olduğu daha iyi anlaşılacaktır. (Tarhan, Aşk Terapisi, 2014: 131) Zira kişinin eylemlerinde kaba ve katı davranması, ilişkilerinde sert olması, konuşurken sözleriyle muhataplarını incitmesi yahut hata yapılması durumunda müsamaha göstermemesi kısaca merhametsiz davranması sağlıklı bir iletişime engel olacağı gibi, aile ilişkilerini de derinden sarsarak dağılmalara ve yakılmalara neden olacaktır.

Kur'an Hz. Peygamber'in şahsında tüm müminlere rahmet ve merhamet ilkesini şu şekilde hatırlatmaktadır: "*Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi*." (Âl-i İmrân 3/159). Aile içinde olumsuz ve yıkıcı davranışların tahrip gücü daha fazla ve daha etkilidir. Bilhassa tatlı sözlülük, istismar edilmediği sürece hataların bağışlanması ve müsamahakâr yaklaşım aile fertlerinin birbirlerine kenetlenmesini sağlayan en temel davranış kalıbıdır. Bu bağlamda Allah'ın Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn'u Fir'avun'a gönderirken dahi onlara yumuşak söz söylemelerini bildirmesi (Tâhâ 20/44) yine Hz. Peygamber'e tuzak kurup ona suikast tertip edenleri affetmesinin istemesi (Mâide 5/13) son derece dikkat çekici örneklerdir.

Âlemlere rahmet olarak' gönderilmiş olan Hz. Peygamber, hem mükemmel bir eş ve hem de şefkatli ve merhametli bir babadır. O, eşlerinden muhabbeti, çocuklarından merhameti esirgememiştir. Onun rahmeti sadece aile bireylerine ve çağdaşlarına değil, asırlar sonrasına, bugüne ulaştığı gibi, bundan sonra kıyamete kadar tüm insanlara hatta her varlığa ulaşacak kadar da engindir. Gariplerin horlanmasına, yetim çocukların ağlamasına olduğu kadar, yuvasına ve yavrularına dokunulmuş ana kuşun ağlatılmasına da Rahmet Peygamberi'nin merhameti elvermemiştir. (Ebu Davud, "Cihad", 112). Çünkü o hem Raûf, hem Rahîm'di (Tevbe 9/128). Yetimlerin başına şefkatle ilk dokunan el, O'nun eli olmuştur. Fakirin karnını doyuran, düşkünü tutup kaldıran, köleye hürriyetin hazzını tattıran, gasp edilmiş haklarını kadınlara birer birer geri veren hep o mübarek eldi. O kutlu elin sahibi, bize bizden daha merhametli olduğunu hatırlatıyordu şu kutsi beyanında: "Ben her mümine kendisinden ileriyim. Bir kimse (ölürken) mal bırakırsa o mal onun yakınlarına aittir. Fakat borç veya çoluk çocuk bırakırsa bana ait ve benim üzerimedir." (Müslim, "Cum'a", 43)

Hayatı boyunca çevresindeki hiçbir varlığa hiçbir biçimde şiddet uygulamamış olan Rahmet Peygamberi (İbn Sa'd, 1958: 8/204) şiddeti yaşam biçimi haline getirmiş olanları kınamakta ve özellikle kadına şiddet uygulayanların hayırlı olmadıklarını ifade etmektedir (Ebu Davud, Nikâh, 43). Çocuklarından şefkat, ilgi ve sevgiyi esirgeyen, onları öpmekten imtina eden ebeveynlere seslenerek; "Allah gönlünüzden merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim ki?" (Buhari, "Edeb", 18) buyurmaktadır. "Rabbinin terbiyesinden geçen" ve ümmetine çok düşkün olan Kutlu Nebimiz hepimizi: "Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir." (Tirmizi, "Birr ve Sıla", 15) sözüyle uyarmaktadır. Ailede en

küçükten en büyüğüne, yaşlısından gencine, kadınından erkeğine her bireyin hiç şüphesiz şefkate, merhamet çokça ihtiyacı vardır. Fiziksel, sözel, psikolojik her çeşidiyle şiddet hastalığının ilacı merhamettir.

Merhamet, ilkesel olarak herhangi bir haksızlığa ve kötülüğe maruz kalındığında bile iyilik ve güzellikle sorunun çözülmesi insanlar arasında var olan kırgınlıkların ve düşmanlıkların ortadan kaldırılmasına vesile olacaktır. Böyle bir karşılık aradaki soğuklukları giderip ilişikleri sıcak bir dostluğa dönüştürecektir (Fussilet 41/34). Böyle bir davranış şeklinin en güzel ve en kolay bir biçimi aile bireyleri içinde sağlanabilir ve en etkili sonucu da burada verir.

Sevgi, rahmet, şefkat, merhamet ve adalet gibi değerlerle beslenmez ise, sadece kuru bir iddiadan ibaret kalma riski vardır. Örneğin, çoğu kimse hayvanları çok sevdiğini söyleyebilir. Ancak çok az kişi çölde susuz kalıp ölmek üzere olan bir köpeğe su vermek için aynı kuyuya aynı zahmeti çekerek ikinci kez inme fedakârlığını ve merhametini gösterebilir. (Görgülü, 2022: 343) Bu nedenledir ki Hz. Peygamber'in öğretisinde hayvanları sevdiğini ifade eden değil, onlara karşı merhametle yüklü olan kimseler bağışlanma ile müjdelenmiştir (Buhârî, "Şirb", 9; Müslim, "Selam", 41).

Çocuklar, ailedeki sevgi ve merhamet bağını güçlendiren temel unsurlardır. Sevgi ve rahmetin hâkim olduğu ailede yetişen çocuklar, hem kendileri hem de çevreleriyle iyi ilişkiler kuracak, ayrıca ileride aynı ortamların oluşması için gayret göstereceklerdir. Bu ayet, evliliğin sadece biyolojik ihtiyaçların karşılanması olmadığını, bunun ötesinde manalar taşıdığını da ortaya koyar.

İnsanlar arasında birbirine merhamet etmeye en layık olanlar aile bireyleridir. Ailenin de öncelikle karı ve kocadan oluştuğu dikkate alındığında her ikisinin birbirine merhamet etmesi Allah'ın da onlara merhamet etmesine vesile olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber merhamete nail olmanın yolunun merhamet etmekten geçtiğini haber belirtir. (Ebu Davud, "Edeb", 58; Tirmizi, "Birr", 16) Aile içinde ve bilhassa eşler arasında merhametin hâkim olmasını besleyen unsurlar arasında; eşlerin birbirlerini öncelikle "insan" ve "din kardeşi" olarak, sonra da "dost ve arkadaş" olarak görmeleri ve birbirleriyle akraba, sevgili, sırdaş, yoldaş olduklarını unutmamaları sayılmaktadır. (Öztürk, 2019: 26)

Muhabbet ve merhamet sadece eşlerin birbirlerine göstermesi gereken bir duygu değildir. Ailenin her bir ferdi özellikle de çocuklar ve yaşlılar merhamet çeşmesinden kana kana içmelidir. Çünkü analarının göğsünden emdikleri süt kadar besleyici ve şifalıdır merhamet pınarları küçükler için. Sevgi ve rahmet esintilerinin kapladığı bir aile ocağı, sevgi depoları dolu, özgüven sahibi, kendisi ve çevresiyle barışık çocukların yetişmesi için en verimli ortamı sağlayacaktır (Görgülü, 2017: 105).

Gerek ayetlerde ve gerekse hadislerde sıkça vurgulanan merhamet ve şefkat duygusunun tüm insanlığı kucaklayabilmesi için öncelikle bu iki duygunun aile yuvasında hâkim kılınması elzemdir. Ancak bu sayede aileden dışarıya yansıyan merhamet topluma ve tüm insanlığa barış ve huzur sağlayabilir

SONUÇ

Aile, erdemli bireylerin yetişmesi ve sağlıklı bir toplum oluşumu için alternatifi olmayan bir kurumdur. Toplumun özünü ve temelini oluşturan bu kurumun huzur ve sükûnu hem millet hem de cemiyet hayatı için vazgeçilmez bir güvencedir. Toplumun huzuru sağlıklı ailelere bağlıdır. Çünkü aile toplumun aynasıdır. Kur'an'da aile kurmanın asıl amacı huzurun sağlanması ve sevgi-merhamet temeline dayanan bir ilişkiyle mutluluğun elde edilmesi olarak belirlenmiştir. Allah, aile yuvasını insanların huzur bulacakları bir yer kılmıştır. Bu bağlamda

Kur'an'da hem erkek hem de kadın için huzur bulacakları eşlerin yaratılarak aralarına sevgi ve merhametin yerleştirilmesi, Allah'ın bir ayeti olarak zikredilmektedir. Bu noktada Kur'an aile bireylerine önemli haklar vermenin yanı sıra aile mutluluğunu sağlamaya yönelik sorumluluklar da yüklemiştir. Aile bireyleri bu ortak sorumluluğun farkında olmalı ve Allah'ın huzurunda ailenin sorumlulukları çerçevesinde hesap vereceklerinin şuuruna vararak aile içi huzuru temin etmek amacıyla ellerinden gelen gayreti göstermelidirler. Aile kurumunu oluşturan kadın ve erkek, biri olmadan diğerinin eksik kaldığı bir bütünün iki yarısı gibidir. Kur'an'a göre kadın ve erkek tek bir nefisten yaratılan, cinsiyetleri farklı olsa bile insan olarak aynı değere sahip olan iki ayrı bireydir. Kur'an insanlar arasında cinsiyetten, ırktan, soydan vs. kaynaklanan bir üstünlüğü kabul etmez. Kur'an'a göre yegâne üstünlük ölçüsü sadece takvadır.

Nikâh akdiyle başlayan ve belki cennete kadar sürdürülebilecek bir birliktelik olan aile olma yolunda eşlerin önünü aydınlatacak, yükünü hafifletecek ilke ve uyarılara, örnek ve modellere ihtiyacı vardır. Eşler arası ilişkide ve aile yaşantısında Kur'an yol haritası kılınmalı, Hz. Peygamber'in "en güzel" olan örnekliğinden sonuna kadar yararlanılmalıdır. Buna hem bizim hem çocuklarımızın hem de toplumumuzun ihtiyacı vardır. Çünkü nikâhla başlayan beraberliğin eşlere sağladığı huzurlu ortamın devam ettirilmesi ailenin kurulması kadar önemlidir. Eşlerin birbirlerinde huzur bulmaları ailenin varlık sebebidir. Aralarında oluşan sevgi ve merhamet ise adeta bir mucizeye işaret etmektedir. Aile kurmadan önce belki de birbirlerini hiç tanımayan iki insan birbiri için vazgeçilmez birer insana dönüşmektedir. Evlilikle aralarında oluşan güçlü psikolojik ve biyolojik bağlar insan neslinin devamını da sağlar. Allah'ın lütfu olarak eşlerin birbirine karşı hissettiği sevgi ve merhamet aile hayatı için vazgeçilmez değerlerdir. Onlar aralarına yapay engeller koymadıkları sürece artarak devam eder. Sevgi ve merhamet duyguları sayesinde eşlerin yaratılış gayesi gerçekleşir ve ailede huzur ve sükûnet ortaya çıkar. Bu nedenle insanlığın en kadim kurumu olan aile, ancak meveddet ve merhametle beslenerek ayakta kalmaya devam eder.

Rum suresi 21. ayetin ifadesi evliliğin ve aile olmanın sadece biyolojik ihtiyaçların karşılanması olmadığını, bunun ötesinde manalar taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ayetin ifadesine göre sevgi ve merhamet ailenin korunması ve güçlenmesini sağlayan, aileyi ayakta tutan temel değerlerdir. Sevgi Kur'an-ı Kerim'de ailenin en önemli yapı taşlarından biri olarak nitelendirilir. Yarattığı kulunun fıtratını en iyi bilen Allah Teâla insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını en mükemmel şekilde karşılayacak bir yapı olan ailenin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini murat etmiş ve bu temele de sevgi ve merhamet gibi iki temel duyguyu yerleştirmiştir. Bu duygular sayesinde dünya ve aile hayatı yaşanılır hale gelmiş; ailede yaşanacak her güzelliğe ve aile bireylerinin birbiri için yapabileceği her türlü fedakârlığa bu duygular kaynaklık etmiştir. Rabbimiz eşler arasındaki bu duyguları öyle değerli kabul etmiştir ki onları varlığının delillerinden biri olarak göstermiştir.

Aile ortamında yeterince sevilmeyen çocuklar mutsuz ve kendilerine güvenmeyen yetişkinler olurlar. Sadece kendileri mutsuz olmaz bu mutsuzluğu çevrelerindeki insanlara da yansıtırlar. Kendini beğenmemek, eziklik hissetmek, sevgisini ifade edememek, sevgi ve ilgi gösteren ilk kişiden etkilenip yanlış ilişkiler yaşamak sevgisiz büyümüş çocukların sıkça yaşadıkları duygu ve davranışlardır. Özetle sevgi, saygı, sadakat ve güven aileyi ayakta tutan temel değerlerdendir, birbirini besler güçlendirirler. Bu değerleri korumak emek gerektirir, özen gerektirir, fedakârlık gerektirir ama elde edilen sonuçlar, sağladığı huzur ve mutluluk tüm bu çabalara değecek kadar kıymetlidir. Bu ayet bağlamında özetle ifade etmek gerekirse ailenin sevgi, saygı, güven ve karşılıklı hoşgörü esasına dayanması gerekir. Bu ilkeler aynı zamanda aileye mutluluk sağlayan kavramlardır. Aile bireyleri mutluysa, aile de mutludur, aileler mutluysa, toplum da mutlu olacaktır. Meveddet ve merhametle yoğrulan kalplerin oluşturduğu aileler, stres ve bunalımlarla yorulan günümüz insanına huzur ve şifa kapısı olacaktır. Şu bir

gerçek ki, aile kurumu *sekînet, meveddet, merhamet* ilkeleri üzerinde yükselir ve hayatiyetini ancak bunların aile bireylerine egemen kılınmasıyla devam ettirir.

KAYNAKLAR

Abdulbâkî, M. F. (1364). *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye.

Apaydın, H. Y. (2014). "İslam Hukukunda Aile", *Günümüzde Aile* (ss. 135-150). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Asım Efendi, A (2014). *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi), ed. M. Koç – E.Tanrıverdi, Edit.) İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Aydın, M. A. (1989). "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi* (ss. 196-200). İstanbul: TDV Yayınları.

Aydın, M. A. (1989). "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 196-200). İstanbul: TDV Yayınları.

Buhârî, M. (1422/2001). *el-Câmiu's-sahîh*. (M Z. b. Nâsır, Thk.) Beyrut: Dâru Tavkı'n-Necât.

Buladı, K. (2013). *İslâm'ın Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Cevherî, İ. (1998). *es-Sıhâh Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye*, (Ş. Ebû Amr, Thk.) Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Chapman, G. (2000). *Beş Sevgi Dili*, (B. Çelik, Çev.) İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Görgülü, Ü (2022). *Hayatın Tekrarı Yok*. Ankara: DİB Yayınları.

İbn Fâris, E. H. (1979). *Mu'cemü Mekâyıs'l-Lüga* (A. M. Harun, Thk.) Beyrut: Dâru'l-Fikr.

İbn Hanbel, A. (1995). *el-Müsned*. (A. M. Şâkir, Thk.). Kahire: Dâru'l-Hadîs.

İbn Mâce, M. (2009). es-Sünen. (Ş. el-Arnavût vd., Thk.). Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.

İbn Manzûr, M. (1414). *Lisânu'l-'Ar*ab, Beyrut: Dâru Sadır.

İbn Sa'd, E. M. (1968). *eṭ-Ṭabaḳâtü'l-Kübr*â (İ. Abbas, Thk.) Beyrut: Dâru's-sâdır.

İsfahânî, R. (1992/1412). *Müfredâtü elfâzı'l-Kur'ân*. (S. Adnân Dâvûdî, Thk.). Dımaşk: Dâru'l-Kalem.

Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2017). *Kur'an yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları.

Köse, S. (2010). "Ailede meşruiyet Temeli Olarak Nikah", *Küreselleşen Dünyada Aile* (ss. 124-166). Ankara: TDV Yayınları

Köse, S. (2014). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları.

Martı, H. (2010). "İdeal Bir Eş Olarak Hazreti Peygamber", Küreselleşen Dünyada Aile (38-45). Ankara: TDV Yayınları.

Mevdûdî, E.(1991). *Tefhîmu'l Kur'*ân. İstanbul: İnsan Yayınları.

Münâvî, M.A. (2018). *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr* (Ahmed Abdusselâm. Thk.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye.

Müslim b. Haccâc. (1992). *el-Câmiu's-sahîh*. (M. F. Abdülbaki, Thk.). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Müslim b. Haccâc. (ty.). *el-Câmiu's-sahîh*. (M. F. Abdülbaki, Thk.) Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Nesâî, A. (1986). *es-Sünen*. (A. E. Gudde, Thk.). Halep: Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye.

Öztürk. M. (2019). "Aile Saadeti için Kur'an'dan Öğütler", *Peygamberimiz ve Aile.* Ankara: DİB Yayınları.

Port, Z. (2019). *Kur'an'da aile modelleri bağlamında aile değerleri ve Eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarhan, N. (2013). *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tarhan, N. /2014). *Aşk Terapi*. İstanbul: Timaş Yayınları

Yaman, A. (2015). *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız.* Ankara: DİB Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. Çetin, A. (1991). "Âyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 242-244). İstanbul: TDV Yayınları.

Yavuzer, H. (1999). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yolcu, A. (2022). "Sevginin Birey, Aile, Toplum ve Eğitim Üzerindeki Etkileri". Academic Platform Journal of Halal Lifestyle 2022, 4 (2), 59-71.

Zemahşerî, C. M. (1998). *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûnu'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl* (A. Abdülmevcud ve A. M. Muavvız, Thk.) Riyad: Dâru'l-Ubeykân.